

شبانه‌روزی‌های آموزش و پرورش

حمید ابارشی
آموزش و پرورش ششم، سبزوار

اشاره

این مطلب «نقد» و بهتر بگویم «انتقاد»ی است از وضعیت خوابگاه‌های شبانه‌روزی که در نقاط گوناگون کشور فعال‌اند و هزاران دانش‌آموز دختر یا پسر را در خود دادند. از آنجا که سرپرستی خوابگاه امری بسیار مهم و تعیین‌کننده است و شخص سرپرست می‌تواند در ایجاد فضای مناسب برای پرورش و بالندگی دانش‌آموزان بسیار مؤثر باشد، به جاب این نوشته اقدام کردیم. دیگر سرپرستان خوابگاه‌ها و شبانه‌روزی‌ها نیز می‌توانند وارد این بحث شوند و صدای خود را به گوش همکاران و مسئولان برسانند. رشد

مقاله

سال تحصیلی فرارسید و من کارم را به عنوان سرپرست شروع کردم؛ کاری که می‌دانستم قرار است در انجام آن هر هنری دارم به دردم بخورد.

حقیقت آن است که هنوز سرپرستان خوابگاه‌ها به عنوان یکی از مهم‌ترین سمت‌ها - توجه بفرمایید - مهم‌ترین سمت‌ها - جدی گرفته نشده‌اند، بماند که حتی دیده هم نمی‌شوند. سرپرست تنها معلمی است که به جای پنج یا شش ساعت در روز حدود بیست ساعت یا کمتر در شبانه‌روز دانش‌آموز یا هنرآموز همراه است. حتی اگر بگویم بچه‌ها هشت ساعتی از این مدت را هم به استراحت مشغول‌اند، همین هم می‌تواند جدا از آموزش و پرورش باشد؛ به ویژه که در خوابگاه‌ها اصولاً پرورش همواره بر آموزش مقدم است. البته کاری به این نداریم که در مدارس ابتدایی، راهنمایی و متوسطه‌های ما آموزش بر پرورش مقدم شده و باز هم وارد این قضیه نمی‌شوم که این تقدم درست است یا غلط!

نکته مهمی که باید بدان توجه شود این است که ما در نظام آموزشی چیزی به نام تربیت معلم یا تربیت دبیر داریم که همیشه در نظام آموزشی یک اصل بوده و هست و باز در همین تربیت معلم‌ها آمده‌اند و رشته‌ها را تخصصی کرده‌اند که باز هم بسیار لازم است؛ تربیت معلم در رشته‌های گوناگون ابتدایی، ریاضی، ادبیات فارسی، عربی، جغرافیا، تاریخ، تربیت بدنی، پرورشی و... معلم تربیت می‌کند، اما رشته‌ای یا درسی به نام «تربیت سرپرست» نداریم. شاید در نظر اول این قضیه خیلی پیچیده به نظر بیاید و گفته شود که مسئله نیازمند طی کردن یک فرایند زمانی طولانی و برنامه‌ریزی و مدون کردن کتاب است و به این سادگی امکان‌پذیر نیست. ما هم این مسئله را می‌پذیریم. اما ما تا به امروز با توجه به اهمیت کار یک سرپرست که در ادامه خواهیم گفت، حتی ندیده‌ایم که دوره‌ای به نام «آموزش ضمن خدمت سرپرستان» برگزار شده باشد و اصولاً ندیده و نشنیده‌ایم که تا به امروز کتابی، جزوهای یا... برای باروری بهتر نیروهای سرپرست منتشر شده باشد. باز هم ناگفته نماند که هنوز سرپرستان کشور جلسه‌ای یا نشست می‌نهند که در آن به تبادل آراء، انتقال تجربیات و آشنا شدن با دقایق و نکات باریک مسئولیت بزرگی که بر عهده دارند بنشینند. این خود ضعف بزرگی برای آموزش و پرورش است که از این نکته غافل مانده.

شایان توجه است که معمولاً - البته معمولاً و نه همیشه - اداره‌های آموزش و پرورش به نسبت احساس مسئولیت مدیران ارشد آن‌ها،

در کشوری مانند ایران که عوامل و موانعی مانند شرایط اقلیمی، نبودن راه‌های ارتباطی، و یکسان نبودن شرایط تحصیل و مشکلات اقتصادی وجود دارد برای فراهم کردن شرایط تحصیل دانش‌آموزانی که با چنین موانع و مشکلاتی روبه‌رو هستند، باید راه‌های ویژه‌ای انتخاب کرد.

یکی از این راه‌ها ایجاد مراکز شبانه‌روزی و خوابگاه برای ادامه تحصیل دانش‌آموزان در شرایط مطلوب است که سال‌هاست بسیاری از آن‌ها در گوشه و کنار کشور فعال‌اند و نقش مهمی در محرومیت‌زدایی علمی و فرهنگی در کشور ایفا می‌کنند.

به جز مدیر و معاون و نهاد آموزشی و امکانات و تجهیزات این مراکز که باید در حد استاندارد و تا حد امکان مطلوب باشد، یکی از ارکان این محیط‌ها نیز سرپرستان خوابگاه‌ها هستند که باید به‌طور شبانه‌روزی این خدمت را انجام دهند.

نگارنده در این مقاله سعی کرده به دیده‌ها، یافته‌ها، آمار و ارقام و گفت‌وگوها، مصاحبه‌ها و مجموعه تجربیات خود که در سرپرستی شبانه‌روزی اهمیت نقش سرپرست و نیز کمی‌ها، کاستی‌ها، راهکارها و... را بررسی کند.

از دوست و همکارم آقای محمود امیری که در تهیه این مطلب با من همکاری کرد سپاسگزارم.

وقتی ابلاغ سرپرستی خوابگاه شبانه‌روزی را به دستم دادند، نمی‌دانستم چه کاره‌ام! فقط می‌دانستم موظف هفته‌ای چهل و هشت ساعت در محیطی به نام خوابگاه مواظب بچه‌ها باشم. این قضیه بود تا این که قبل از شروع سال تحصیلی یکی از استادان بزرگوارم را دیدم که گفت: فلانی، در سرپرستی هر هنری که داشته باشی به

قبل از
شروع سال
تحصیلی یکی
از استادان
بزرگوارم
را دیدم که
گفت: فلانی،
در سرپرستی
هر هنری که
داشته باشی
به دردت
می‌خورد!

همدلی و همزبانی با آن‌ها که باعث دلگرمی و علاقه بیشتر آن‌ها به کارشان می‌شود، از وظایف قابل توجه سرپرست خوابگاه شبانه‌روزی است.

بعد از آن حضور در محیط درسی بچه‌هاست و بودن در کنار آن‌ها که همیشه باعث دلگرمی و شادی بچه‌ها می‌شود. از یک نگاه سرپرستان در حقیقت به منزله ولی و سرپرست دانش‌آموزان (اولیا) در برابر معلمان و مدیران (مربیان) قرار دارند. به همین دلیل سرپرست باید از چگونگی درس و مشق و ارتباط معلمان با دانش‌آموزان مطلع باشد و متقابلاً معلمان را در جریان و نحوه رفتار دانش‌آموزان قرار دهد تا احیاناً اگر دانش‌آموزی مشکلی دارد آن را به کمک معلم حل کند و آنچه را که به عنوان رفتار و کردار و گفتار دانش‌آموز در محیط خوابگاه می‌داند در اختیار معلم قرار دهد.

مثال ساده‌ای بزنیم: دانش‌آموزی شب قبل در خوابگاه بیمار بوده و فردای آن روز نتوانسته است تکالیف خود را انجام دهد. معلم هم شاید نتواند بنا به دلایلی به حرف دانش‌آموز اعتماد کند. اینجاست که نقش سرپرست پررنگ می‌شود و می‌تواند با تعاملی ساده مشکل را برطرف کند. نحوه برخورد او با دانش‌آموز در محیط خوابگاه به تناسب وضعیت درسی و احیاناً اخلاقی آن دانش‌آموز تغییر خواهد کرد.

سرانجام، آشنایی سرپرست با وضعیت خانوادگی و اقتصادی خانواده دانش‌آموز، می‌تواند به او کمک کند تا با شناخت بیشتر دانش‌آموز گام بهتری برای ارتباط مؤثر با او داشته باشد.

شناسایی و انتخاب سرپرست

با توجه به نکاتی که گفته شد، اکنون ببینیم در حال حاضر اداره‌های آموزش و پرورش چگونه برای انتخاب یا انتصاب سرپرستان خوابگاه‌ها عمل می‌کنند.

اگر تعارف‌ها و تعریف‌های معمول را کنار بگذاریم و صادقانه مسئله را واکاوی کنیم، می‌بینیم که مسئولان امر در انتخاب‌ها و انتصاب‌ها آنچنان که باید دقت عمل و حساسیت به خرج نمی‌دهند. بگذارید کمی خودمانی‌تر قضیه را نگاه کنیم: زمانی که بخش نامه‌ای درباره دعوت از متقاضیان به مدارس می‌رسد، خیلی از همکاران، بنا به احساس مسئولیت و یا آشنایی با امتیازاتی که در پست سرپرست وجود دارد، خودشان را شایسته احراز این پست می‌دانند. به ویژه با توجه به حق مدیریتی که در حکم حقوق سرپرستی وجود دارد این فرم‌ها را پر و به اداره‌ها ارسال می‌کنند. کسی را به واسطه این کار، یعنی تمایل او به دریافت حق

سعی می‌کنند از افرادی برای احراز پست سرپرستی استفاده کنند که از شایستگی رفتار و کردار آن‌ها تا حدودی اطمینان داشته باشند. به تعبیر دیگر، کسانی را برای سرپرستی خوابگاه‌ها انتخاب می‌کنند که از صلاحیت‌های اخلاقی، رفتاری، کرداری و... برخوردار باشند.

سؤال اینجاست که، با پذیرش اینکه این افراد عموماً افرادی موثق و قابل اعتماد هستند، آیا به عنوان سرپرست هم آن شاخص‌هایی را که هر سرپرست باید داشته باشد دارند؟! شاخص‌هایی که می‌گوئیم فهرست‌وار به آن‌ها اشاره کنیم.

سرپرست باید کسی باشد که بتواند با نوجوان و جوان ارتباط درست و خوبی برقرار کند و به مقتضای سن دانش‌آموز، نقش برادر بزرگ‌تر یا حتی پدر را برای بچه‌ها به عهده بگیرد. باید از آگاهی‌های روان‌شناسی خوبی برخوردار باشد و قبل از هر چیزی به نکات و دقائق و ظرایف جوان و نوجوان آشنایی داشته باشند. باید منشور خوبی باشد، مهربان و به راحتی در دسترس باشد و بتواند با بچه‌ها حشر و نشر و نشست و برخاست کند. در مسائل دینی و اخلاقی باید خودش الگو باشد و نکات و دقائق دینی را بداند تا او را به عنوان جلودار و آیینه تمام‌نمای روحیات جوانمردی و اخلاق بشناسد. باید همراه بچه‌ها دنبال توپ بدود و بازی کند، پای درد دل‌هایشان بنشیند، حتی اگر لازم باشد به آن‌ها پول قرض بدهد، با خانواده‌شان آشنا باشد. تفاوت‌های آن‌ها را بداند، از درس و مشق آن‌ها اطلاع حاصل کند. مواظب وقت خواب و خوراک آن‌ها باشد. حتی بساط قند و چای و سماورش همواره باید برقرار باشد تا بتواند با بچه‌هایی که مشکل دارند چای بخورد و پای شنیدن درد دل‌هایشان بنشیند!

باید بتواند شرکت تعاونی دایر کند تا بچه‌ها را با فعالیت‌های اقتصادی و سرمایه‌گذاری آشنا کند، تا دیر وقت بیدار بماند و پای صحبت خواب‌زده‌ای بنشیند و آن‌هایی را که قرار است برای خواندن درس نصف شب بیدار شوند بیدار کند. سرپرست کسی است که به سلیقه‌های بچه‌ها احترام می‌گذارد، به طرز لباس پوشیدن و موهای آن‌ها و موسیقی مورد علاقه‌شان توهین نمی‌کند، بلکه به عنوان الگو راه را به آن‌ها نشان می‌دهد. باید خودش هم اهل هنر باشد و با سینما، موسیقی و ورزش احساس بیگانگی نکند.

راه‌های ارتباطی با بچه‌ها ضامن این که بسیار آسان است، بسیار ظریف هم هست. سرپرست باید بداند که اگر دانش‌آموزی خطایی کرد، باید با صبر و حوصله از کنار آن بگذرد و بدون صبر، ظفری در کار نیست. او اگر خودش اهل مطالعه باشد، دیگران هم با دیدن او به مطالعه تشویق می‌شوند و نه حرف او. او در محیط خوابگاه ضمن داشتن محبت و صمیمیت، از اقتدار برخوردار است و هر کاری وقت خودش انجام می‌گیرد و خللی در نظم موجود خوابگاه به وجود نمی‌آید. مسئول خوابگاه می‌داند که نظم و انضباط، ایمان و عمل، اقتدار و صمیمیت و... همواره لازم و ملزوم‌اند و به عنوان اصل در محیط خوابگاه رعایت می‌شوند.

سرپرست شبانه‌روزی، هر روز بعد از روانه کردن دانش‌آموزان به کلاس، تازه کارش شروع می‌شود. رسیدگی به تغذیه بچه‌ها، حضور در آشپزخانه و نظارت دقیق بر نحوه پخت و پز غذا، یادداشت کردن کمبودها و کاستی‌ها، گوش کردن به مشکلات موجود در آشپزخانه، دوستی با آشپزها و کمک‌آشپزها و

تربیت معلم
در رشته‌های
گوناگون
ابتدایی،
ریاضی، ادبیات
فارسی، عربی،
جغرافیا، تاریخ،
تربیت بدنی،
پرورشی و...
معلم تربیت
می‌کند، اما
رشته یا درسی
به نام «تربیت
سرپرست»
نداریم

روزی بیشتر. اما نحوه برخورد با آن‌ها در هر زمان تفاوت داشته است. شاید دیروز یک معتاد با تهدید و ترساندن و خواباندن و بستن، اعتیادش را ترک می‌کرد و می‌توانست به سراغ زندگی طبیعی خودش برگردد، اما امروز کاملاً روشن است که چنین نسخه‌ای را برای کسی که گرفتار مشکلات اعتیاد است، نباید پیچید. برخورد با دانش‌آموزان هم امروزه ظریفی دارد که هر کدام در جای خود پیچیدگی‌هایی دارند.

قرار نیست مشکلات را بزرگ‌نمایی کنیم، بلکه قرار داریم آن‌ها را بیان کنیم تا عزیزی که قرار است برای تصدی پست سرپرستی به خوابگاه‌ها بروند، بدانند چه مسئولیت خطیری به عهده دارند. قصد ما بیدار کردن مسئولان و مدیران رده‌های بالاتر است تا بدانند که در طرز انتخاب سرپرستان بیشتر دقت کنند. ما همه دلمان برای بچه‌های این مرز و بوم می‌سوزد و می‌دانیم که هر روز باید علم مربوط به همان روز را داشته باشیم تا بتوانیم بر موانع غلبه کنیم.

ما بنا نداریم بر اساس شنیده‌ها حرف بزنیم و از طرفی داده‌های آماری هم بیشتر محرمانه است و دسترسی ما هم به آن‌ها مشکل. بنابراین بنای سخن را بر این می‌گذاریم که اغلب مدیران و رؤسا و همکاران با مسائل و مشکلات اخلاقی مربوط به جوان‌های امروز آشنا هستند و دغدغه برطرف کردن آن‌ها را دارند.

شاید اینجا به ما پاسخ بدهند که بله، در خوابگاه‌ها مشاور هم گذاشته‌ایم تا به مشکلات رفتاری و اخلاقی بچه‌ها رسیدگی کنند! این کار را کرده‌اید، اما عزیزان هیچ‌کس، می‌گوییم هیچ‌کس، مثل مسئول خوابگاه نمی‌تواند به مشکلات و مسائل مربوط به بچه‌ها رسیدگی کند. مشاور شش ساعت می‌آید و بعد از وقت اداری می‌رود. البته منکر این نیستیم که می‌تواند منشأ اثر باشد و خدمت کند، اما چه خوب است این‌گونه مشاوران، حداقل دو سال، به عنوان سرپرست و قبل از داشتن پست مشاوره، به عنوان سرپرست در خوابگاه‌ها خدمت کنند. تا چم و خم کار دستشان بیاید.

مشکلات درسی، اخلاقی و اجتماعی که هر دانش‌آموز با آن روبه‌رو می‌شود - برخلاف آنچه ما بزرگ‌ترها تصور می‌کنیم - برای خودشان بزرگ است و برای برطرف کردن آن‌ها به مشاوران و همگامانی راستین نیاز داشته و دارند. بارها اتفاق افتاده است که ما از مسائل دانش‌آموزان - به گمان آنکه مسئله‌های کوچکی هستند - به سادگی گذشته‌ایم، اما همان مسائل کوچک بعدها به مشکلاتی بزرگ تبدیل شده‌اند که حل آن‌ها بسیار سخت است. کلی‌نگری و کلی‌گویی در آموزش و پرورش نوعی بلای آینده‌سوز است که آینده‌دانش‌آموز و به تبع آن جامعه را می‌سوزاند.

در نهایت، باید بیشتر فکر کرد و بهتر تصمیم گرفت. خوابگاه‌ها محل‌هایی هستند که می‌توان در آن به ترتیب نسلی همت گمارد که با روحیه‌ای سالم و اسلامی، آینده‌ای روشن و پر از طراوت و شادی را برای ما سوغات بیاورند.

مدیریت در خوابگاه، نباید سرزنش کرد، چرا که همه به سختی کار سرپرستان واقفیم و می‌دانیم چه مشکلاتی رودرروی سرپرست وجود دارد و بسیاری از این سرپرستان که متاهل هم هستند، شب‌ها را باید دور از خانواده و کنار بچه‌ها بگذارند که خود این قضیه برای خانواده‌ها مشکلاتی در پی دارد.

به هر حال، گذشته از آن کسانی که به قول معروف در واقع این کاره‌اند و می‌توانند گلیم سرپرستی را از آب مشکلات موجود بیرون بکشند، عده‌ای هم هستند که با توجه به سلیقه یا رابطه و ... به عنوان سرپرست شروع به کار می‌کنند که خود این عزیزان چند دسته‌اند:

دسته اول، آن‌هایی که سال‌های آخر خدمت خود را در آموزش و پرورش می‌گذارند و بنا به مسئولیتی که قبلاً داشته‌اند یا مختصر آشنایی با فلان مسئول یا احیاناً سفارشی که از طرف فلان مسئول شده، بیشتر برای استفاده از مزایای مدیریت در دوران بازنشستگی، سرپرست خوابگاه، در حالی که احتمالاً در کوچک‌ترین آشنایی با خوابگاه و مشکلات و مسائل موجود در آن ندارند.

دسته دوم، آن عده قلیل از همکاران هستند که در جریان‌های دیگر و بخش‌های گوناگون آموزش و پرورش کارایی چندانی ندارند و در آموزش و پرورش جزو ناکارآمد محسوب می‌شوند. با این حال گاه می‌شود که از اینان در خوابگاه‌ها استفاده می‌کنند.

دسته سوم، عزیزانی هم هستند که برای استفاده از «حق مسئولیت» به خوابگاه راه پیدا می‌کنند، در حالی که نه با این مسئولیت آشنایی دارند و نه از وظایف سرپرست خبر دارند.

دسته چهارم، کسانی که با توجه به پنج روز بیکاری در هفته که در پست سرپرستی هست، می‌توانند به شغل دوم خودشان برسند و احیاناً و متأسفانه حضور در یک تاکسی تلفنی یا مغازه و تجارت!

تعجب نکنید که ما ضمن طرز تربیت سرپرست، دردها را هم می‌گوییم.

دسته پنجم دوستانی که در دوره کارشناسی یا کارشناسی ارشد تحصیل می‌کنند و نیاز دارند از چند روز تعطیلی موجود در پست سرپرستی خوابگاه استفاده کنند. دیده شده که حتی در همان خوابگاه هم درس و مشقشان همراهشان است.

یکی از نکاتی که آموزش و پرورش همیشه با آن دست به گریبان بوده و هنوز هم هست مشکلات و مسائل اخلاقی دانش‌آموزان است.

این مسائل دیروز و امروز بوده است، حال روزی کمتر و

**سرپرست
باید کسی
باشد که بتواند
با نوجوان و
جوان ارتباط
درست و خوبی
برقرار کند و به
مقتضای سن
دانش‌آموز،
نقش برادر
بزرگ‌تر یا
حتی پدر را
برای بچه‌ها به
عهده بگیرد**

